

■ IONUȚ
NICULESCU

Morala istoriei în piesele lui Ion Brad

Poezii Ardealului, coboritori, în literatură, cu vorba lată și cugetul neînduplecat, sînt asemeni oamenilor de la munte viețuind în legea aspră a locurilor lor. Ei sînt marcați de un destin literar aparte, trăiesc incandescent sentimentul istoriei, convertindu-l în scrieri viguroase, impregnate de conștiința demnității naționale; fiecare își cunoaște bine moșii, plînge, se bucură, revendică, evocă în numele lor, poemele prind lesne cadență imnică. Un ținut de martiri și-a născut cîntăreții pe măsură. De la Coșbuc, Goga, Blaga, Cotruș pînă la contemporanii Mihai Beniuc, Ion Brad, Ioan Alexandru, poetul transilvan a adus, în cultura țării, un exemplar suflu patriotic. El nu cunoaște „dezrădăcinarea” decît la modul elegiac cu totul efemer; depărtarea îl întoarce cu și mai mare patimă la vatră: Goga, „stînd cu domni la masă”, scrie monografia spirituală a răsărenilor lui, Blaga gîndea, la Viena, „spațiul mioritic”, Ioan Alexandru, traducînd „Cîntarea cîntărilor”, are viziunea monumentală a sacrificaiilor pe roată, iar Ion Brad, ambasador în patria lui Homer, veghea, sub măslini, „nesomnul” cetăților ardelen... (moment fixat în ultimul volum de versuri). Acest ritual cărturaresc, depășind granița literaturii, este însuflețit de noblețea stirpei țărănești, care-i animă pe toți, și care este izvorul venerat al literaturii lor.

Nu avem nici o indicație de întietate în redactare, privind cele două piese prin care poetul Ion Brad se afirmă deplin în dramaturgie. Succesiunea lor, în revista „Teatrul”, e de ordinul lunilor, dar, în spiritul celor arătate mai sus, poetul dramatic e exprimat, în structura sa genuină, mai ales în drama *Nu pot să dorm*. Gestul dramaturgic e inseriat tradiției — Timotei Cipariu, părințele filologiei noastre, e consăteanul poetului, din Pănade-

Alba! Eroul școalelor române din Blaj (Brad însuși a învățat carte, aici) este evocat la răscrucea pașoptistă, dintr-o marcată dorință de a lumina toată generația de cărturari români, care a tulburat Europa prin spiritul ei justițiar. Căci, prin Timotei Cipariu, căutătorul de „cuvinte bătrînești”, avem arhetipul savantului-luptător atît de propriu Ardealului. Nesomnul cărturarului („nu pot să dorm” — justifică el, cu tîlc, ori de cîte ori e muștrat că nu cunoaște zăbava) este nesomnul națiunii, fără drepturi, în propria-i țară. Metafora trudei înlănțuite pentru cauza națională — truda lui Cipariu, a lui Avram Iancu, Simion Bărnuțiu, Treboniu Laurian, Papiu-Ilarian, George Barițiu, Aron Pumnul, Andrei Mureșanu — are măreția tragică justificată de document: nici un suflet oprimat nu poate dormi, în Ardeal, pînă nu biruie dreptatea istoriei. (Biblioteca lui Cipariu e dominată de statuia muzei istoriei, Clio, muștrată cordial, deseori, în tonalitatea umorului aspru, pentru nedreptățile pe care le tolerează.) Piesă-portret, *Nu pot să dorm* nu este monografia unui (unor) erou (eroi) cu care ne-a familiarizat manualul de istorie. Prin Cipariu și generația lui, se face „portretul” magnificei idei, care a zguduît din temelii veacul al XIX-lea transilvan — *ideea libertății naționale*.

Fiul Tirnavelor știe adînc istoria ținutului său. Personajele, purtătoare de mesaj național, ar fi putut lesne deveni, într-o nedibace țesătură dramaturgică, eroi izolați, exprimîndu-și crezul cu tăria personalității. Dar Ion Brad a înțeles lucrul fundamental: marii bărbați ai Ardealului revoluționar n-au ținut să joace roluri de prim-plan pe scena istoriei; „frăția” capătă aici, în arcul carpatic, grandoare epopeică (date fiind condițiile socio-politice știute), tribunii se caută, și se arată, poporului, împreună, frazele pro-

clamațiilor sint așternute pe hirtie în scandare colectivă, în spatele unei semnături oficiale, „în numele poporului“, sînt toți. Acest *spirit de colectivitate*, al fraților de cauză, e ciștigul literar pe care dramaturgia istorică, de inspirație transilvană, îl primește de la scriitorul Ion Brad. Actul al III-lea, petrecut în prezia Adunării de la Blaj, timp cînd se hotărăște, teoretic, soarta revoluției, și-a găsit locul printre cele mai puternice momente de tumult revoluționar, din dramaturgia istorică nouă.

Exponențiali pentru năzuința populară, eroii, adunați în sala unei școli din Blaj, caută tonul comun al convingerilor politice individuale, ies, cu frățietate, în întîmpinarea — pe temeiul respectului național reciproc — reprezentanților revoluționarilor unguri și sași, găsind, torentului de idei, un fîgaș unic, căci fiecare se așază în rînduri, jertfind vanitățile deșarte. Poematică — nici nu se putea altfel —, această adunare a tribunomânească : *cărturarul nu poate avea rădăcini decît în popor*. Jurămîntul revoluționar rostit de Simion Bărnuțiu este tîlăzuit de mase cu energia făuritorilor de istorie, semn al deplinei unități de gînd și faptă.

Morala istoriei, prin caracterul ei creator, dă textului solemnitate etică ; se scrie astfel pentru „învățătură“ — cu teză limpede, cu caractere puternic individualizate. Este un teatru superior educativ, prin excelența seculară deprinderi transilvane, de a angaja cuvîntul în concret, cu toate sensurile sale. Acesta fiind rigurosul său credo literar, diferența dintre drama istorică și piesa cu replică vivace, inspirată de cotidian, ține numai de tonalitatea stilistică. Piesa *Audiență la consul*, mărturie transfigurată a experienței în diplomatie, degajă tot o morală de esență istorică, și anume eșecul îmbătaților de miraje exotice, eșecul „deșțăraților“. Ruperea de concretul istoric, de spațiul natal, de dragul neprevăzutului, văzut la modul turistic, prilejuiește o meditație gravă. Ion Brad povestește, simplu, o dramă fără adîncime, dar dure-

roasă, și expresivă prin tipicitatea ei — „femeia disperată“ ajunge victima propriilor himere, cărora le sacrificase chiar sentimentele materne. Structura piesei lasă publicului libertatea de decizie asupra deznodămîntului ; autorul e un bun portretist, care, în linii ferme, nervoase, scoate la rampă variate chipuri de debusolați. Tactul fin al consulului, robustețea morală, sugerată, a ambasadorului, atitudinea fermă și umană a primarului din portul dunărean, sînt punctele luminoase, pe marea dezlănțuită, pe care se află în derivă o ființă ruptă de matca ei. Atmosfera nu este tensionată, nu se spun vorbe grave, se ascultă și se acționează, cu precizia conștiinței puse în slujba idealurilor înalte. Reprezentanții societății noastre ajută, salvează și îndreaptă. Totul, simplu, dintr-o nestrămutată convingere în rostul misiunii celor investiți cu puterea deciziei. Sîntem martorii unei secvențe dintr-un proces al posibilei decăderi umane — secvența recuperării prin omenie, prin larg credit moral, acordat de societatea noastră celor care pot și merită să fie recuperați. Aceasta ar fi, esențial, piesa lui Ion Brad, neclasificată în registrul genului dramatic ; poate e, cum s-a spus, un subtil joc pe mai multe game, dar, sigur, citim o pledoarie vibrantă și convingătoare pentru triumful valorilor morale, ciștigate de noi prin revoluționarea conștiințelor. O mare iubire pentru om, manifestată discret, dar energic, este teza textului, o teză formulată limpede, fără ostentație, grație dibăciei dramaturgului de a vorbi, simplu și înțelept, despre lucruri foarte complicate.

Forța metaforei scenice, în scrisul lui Ion Brad, constă în limpiditatea ei, în desăvîrșita stăpînire a sensului etic al situației, fără volute stilistice inutile.

Poetul scrie un teatru direct, pe teme majore, un teatru cinstit față de natura sa, față de cititori și de spectatori, actual în demersul său educativ, de durată, prin deschiderea umanistă asupra istoriei trecute și prezente, și de talent, prin puterea de a contopi toate acestea în valori de viață.